

Pokončna pisava.

Spisal A. Štritof.

Pokončna se imenuje óna pisava, pri kateri stojé črke pravokotno na vrsti. Da bi priporočali to pisavo namesto dandanes v obče navadne ležeče pisave, pri kateri so črke kolikor toliko nagnjene na desno stran proti vrsti, utegne se marsikomu zdeti malenkostno novotarjenje, katero ni vredno, da bi se ogrevali zánje. Ali malenkostna je stvar le na videz; dejanski je takó važnega pomena za zdravje šolske mladine, da so se bavili in se še bavijo z vprašanjem, kakó pišimo, ležeče ali pokončno, premnogi zdravniki posamič in v zdravniških zborih, in da odmevajo uspehi teh zdravniških preiskav novejši čas tudi že v visokih šolskih oblastvih. Nastala je o tem vprašanji šira literatura; za teoretiškim dokazovanjem so prišla praktična potrdila, in dandanes ni dvojbe, da se bode skoraj jedino pokončna pisava rabila v šoli in nató tudi v življenji.

Ker je torej ta pisava baš sedaj aktualnega pomena, ustrežem morebiti marsikomu, ako na kratko in pregledno razvijem bistvo in zgodovino zanimljivega preobrata v pisanji.¹⁾ Zajedno mislim, da treba vsako novost, in bodisi še takó očitih prednostij, večkrat poudarjati in razjasnjevati, da si končno pridobi obče priznanje. — Stvar je sicer iz večine zdravniškega področja, ali izvestno gré tudi učitelju nemala beseda, ker on ima največ prilike praktičnim pótem opažati istinitost teoretiških preiskav.

Da dobro pojasnim bistvo, s katerim se upravičuje pokončna pisava, treba je poseči nekoliko dalje. Med takó zvanimi šolskimi boleznimi, katere se lotijo mladine do kakega 14. leta, najvažnejši sta dve: kratkovidnost (myopia) in kriva hrbtenica (skoliosis). Statistiški je dokazano, da se širita ti dve bolezni po šolah čimdalje bolj in da sta v posameznih slučajih tem večji, čim više se pomika bolni učenec od razreda do razreda. Dotičnih izkazov je na izbero, ali predaleč bi zašel, ako bi jih hotel navajati podrobno. V dokaz, da je resnična naša trditev, zadoščaj nam splošna sodba z najverodostojnejšega mesta, sodba, katero je izrekel c. kr. najvišji zdravstveni svét na Dunaji v seji dné 14. svečana 1891. leta, ko se je razpravljalo vprašanje o pokončni pisavi: »Kurzichtigkeit und Wirbel-

¹⁾ Kdor se hoče poučiti natančneje, njemu priporočam izvrstno knjigo: »Emanuel Bayr, Steile Lateinschrift. 2. Auflage. Wien 1891. A. Pichlers Witwe u. Sohn«. 8°, 177 str. Cena gld. 1'20. V nji se razpravlja obširno, kakó je nastalo in kakó se je razvilo to vprašanje, pridejane so ji fotografske slike pokončno in ležeče pišočih učenk, na str. 1.—12. pa je zaznamenovana vsa dotična literatura.

säulenverkrümmung nehmen stets zu an Zahl und Hochgradigkeit und verlangen prophylaktische Maßregeln.« Vsakdo je izvestno tudi že opazil sam, da velikemu številu otrok, kateri prihajajo zdravih očíj v šolo, slabi vid v šolskih letih in da rase število kratkovidnežev in kratkovidnost sama od razreda do razreda. Koliko mladih ljudi nosi dandanes naóčnike! Skolijoz sevéda ni takó očividna, a zaradi tega se ne pojavlja nič menj pogostoma. — Vzrokov tema boleznima je nedvojbeno mnogo, in izvestno ne tiče samó v šoli. Poleg osebne nagnjenosti ji provzročajo in pospešujejo rasoče šolske zahteve sploh, slaba razsvetljava, nedostatna učila, zlasti predrobni tisek, premala skrb roditeljev in učiteljev, da bi mladina prav sedela, slabe šolske klopí i. t. d. Visoka šolska oblast tudi ni zamudila opažati teh vzrokov in se je trudila, da odpravi njih zlè posledice, kolikor jih ima šola na vésti. Dokaz temu sta znana ministerska ukaza, kakó se váruj vid šolski mladini (z dné 26. listopada 1878. leta št. 15213., in z dné 10. svečana 1880. leta št. 2160.), in določbe o sedenji, vzprejete v návod za pouk na realkah v odstavku za lepopisje (točka 1.). Zlasti se je razpravljalo, vendar do sedaj še ne rešilo, vprašanje o primernih šolskih klopéh, ker so se dosedanje preproste klopí zmatrale za glavni povod napominjanih boleznij. Umerjali so klopí natanko po držanji sedečega telesa, da so ustrezale vsem anatomskim in fizijološkim zahtevam, toda praksa je vselej pokazala, da sedi mladina v novih, zdravniško odobrenih klopéh prav takó slabo, kakor je sedela v prejšnjih. Jednako so imele tudi druge oprezne naredbe in določbe le neznatne uspehe. — To je napotilo vestne opazovalce, da so iskali vzrokov tema boleznima še drugje. In res so jih našli tam, kjer bi jih bilo najmenj pričakovati. Spoznali so dosedanje ležečo pisavo za glavni vzrok kratkovidnosti in krive hrbtenice, ker se zaradi nje glava in život neizogibno drží takó, da je kvarno mladi hrbtenici in mladim očém. Posledica temu prevažnemu spoznanju je bila, da so zahtevali, naj se škodljiva ležeča pisava odpravi in nadomesti s táko, v kateri ni nevarnosti za zdravje mladine. Ta pa je pokončna pisava.

Predno podrobno dokažem to na videz čudno in osupno izjavo, zdi se mi potrebno, podati kratek zgodovinski pregled tega vprašanja. Ležeča pisava ni takó stara, kakor bi človek mislil. Splošno uveljavljena je bila šele v začetku našega stoletja.¹⁾ Prej so pisali ljudje pokončno ali vsaj prav malo nagnjeno, kar izpričujejo ohranjeni stari rokopisi. Grška in latinska paleografija, ki razlaga in razreduje staroklasiških umotvorov rokopise od najstarejše dôbe do 16. stoletja, pozná sicer poleg pokončne pisave tudi

¹⁾ Bayr trdi na str. 18., da jo je uvédel kaligraf Heinrigs v Krefeldu leta 1809. (nagnjenje črk 45°).

kurzivno, toda le-tá je bistveno različna od sedaj navadne; nje črke so le malo daleč od navpičnice.¹⁾ Jednako nam kažejo zgodovinske listine do konca 18. stoletja skoro zgolj pokončne ali neznatno nagnjene črke. Kakó pa se je v začetku našega stoletja pojavila ležeča pisava? Odgovor je prav takó kratek kakor osupen: Ležeča pisava ni drugega, nego posledica hitrega in nemarnega pisanja. Ta prvotno le grda navada se je kmalu udomaćila, ker je dobro služila praktični potrebi — hitri pisavi. Razvili so jo razni lepopisci, kateri so metodiško učili, hitrejše črke tudi le p ó pisati, in ko se je vzprejela še v šole, prevladala je kmalu splošno v življenji. Le malokdo je ohranil prvotno pokončno pisavo, bodisi tradicijsko, bodisi po prirodnem nagibu, o katerem slišimo pozneje še nekaj več. Bayr nam podaja v prilogi svoje knjige dva taka rokopisna posnetka pokončno pišočih móž iz časov, ko je bila ležeča pisava v splošni navadi. Ljudje so torej hitreje pisali ležeče. — Ali mársikdo je plačal to hitrost z zdravjem očíj in hrbtenice. Zvezo teh bolezni z ležečo pisavo je zasledil prvi dr. Ellinger in jo izkušal razjasniti v »Wiener medicin. Wochenschrift« leta 1870.²⁾ Sledil mu je dr. Gross v »Grundzüge der Schulgesundheitspflege. Nördlingen, 1878.« Ali ta dva zdravniška pisatelja sta pač zapazila kvarnost ležeče pisave in jo podprla z dokazi, vendar v pozitivnem delu, v nasvetih za preosnovo pisanja, nista se niti ujemala, niti se popela do tega, kar smemo dandanes zmatrati za rešitev pisnega vprašanja, do pokončne pisave.³⁾ Le-tó je prvi strogo znanstveno utemeljil nje glavni dosedanji zagovornik dr. Schubert v zbornici zdravnikov srednje frankovskih leta 1880. in v mnogih pozneje izšlih spisih.⁴⁾ Za njim so dokazovali drugi zdravniki prednost pokončne pisave, n. pr. Cohn, W. Mayer, Daiber, Weber in nezavisno od nemških učenjakov enketa francoskih zdravnikov, katero je sklicalo v Pariz ministerstvo za javni pouk leta 1881., »da se preiščejo vzroki vedno večje kratkovidnosti pri učencih in da se nasvetujejo pomočki za izboljšanje nezdravega stanja.«⁵⁾

¹⁾ Prim. n. pr. paleografske vzorce v Iwan Müller's Handbuch der class. Alterthumswissenschaft, I.

²⁾ »Ueber den Zusammenhang der Augenmuskelthätigkeit mit Skoliose«. Kar tu navajam imen in spisov, vzeto je vse iz Bayrove knjige.

³⁾ V poznejših spisih se je Ellinger vendar pridružil zagovornikom pokončne pisave.

⁴⁾ Glavna dotična dela njegova so: 1) Ueber den Einfluss der rechtsschiefen Schrift auf das Auge des Schulkindes. Aertzl. Intelligenzbl. München, 1881, in 1882. I. — 2) Ueber den heutigen Stand der Schiefschriftfrage. Berlin. Klin. Wochenschrift, 1884. — 3) Ueber die Haltung des Kopfes beim Schreiben. Graefes Arch., 1886. — 4) Ueber Heftlage und Schriftrichtung. Zeitschrift f. Schulgesundheitspflege, redig. von Kotelmann, Hamburg u. Leipzig, 1889. — 5) Zur Vertheidigung der Steilschrift, ibid. 6) Ueber Steilschriftversuche in Schulen, ibid. 1891. — 7) Ueber senkrechte Schrift in Schulen. Bayerische Lehrerzeitung, 1890.

⁵⁾ Bayr, p. 40.

Vender je bilo tudi nekaj nasprotnikov pokončne pisave, izmed katerih sta najznamenitejša dr. Berlin in dr. Rembold v skupnem spisu: »Untersuchungen über den Einfluss des Schreibens auf Auge und Körperhaltung des Schulkindes. Stuttgart, 1883.« Vnela se je huda, večletna borba med tema dvema zdravnikoma in med Schubertom, a zmagal je Schubert in ž njim pokončna pisava. Schubertove dokaze sta podprla iz nova prof. Toldt in prof. Reuss na Dunaji.¹⁾ Tedaj je dospelo teoretiško dokazovanje do neovržne jasnosti in določnosti. S teoretiškega stališča ni nihče več dvojil o prednosti pokončne pisave. Sedaj je trebalo prebiti še jedno izkušnjo: Kakó se obnese ta pisava v praksi? Za to gré največja zasluga E. Bayru, vodji mestne dekliške šole v VI. dunajskem okraji. Od leta 1889. se že poučuje v njegovem zavodu pokončna pisava z izrecnim namenom, da se dokaže, koliko se ujema dejansko izvajanje pokončne pisave s teoretiškim dokazovanjem. Bayr poučuje takó rekoč pri odprtih durih. Vsakdo se smé v njegovi šoli prepričati na svoje oči, kakó vpliva nova pisava na držanje telesa. In prihajali so prav mnogi, med njimi odposlanci c. kr. najvišjega zdravstvenega sveta na Dunaji. Polagoma so tudi po drugih šolah in ne samó na Dunaji poskušali pokončno pisavo. V šolskem letu 1890./91. našteva Bayr²⁾ že 149 takih razredov. Bayr si je izprosil mnenja vseh ónih učiteljev, kateri gojé to pisavo, in vzprejel jih je v drugo izdajo svoje knjige.³⁾ Ujemajo se čudovito in vsa govoré za pokončno pisavo. Odločilen pa je bil ukrep najvišjega zdravstvenega sveta na Dunaji. Le-tá je sestavil poseben odbor, kateri naj bi temeljito preudaril to vprašanje z oftalmološkega in ortopedskega stališča. Poročevalca profesorja Reuss in Lorenz sta oddala svoji mnenji⁴⁾ v seji dné 14. svečana 1891. leta. Na podlagi teh mnenj je sklenil najvišji zdravstveni svet: »Splošno se priporoča, uvêsti pokončno pisavo za prvi pouk v pisanji, da je móči doseči ravno držanje telesa, zabraniti skrivljenje hrbtenice in odpraviti napake vida.«⁵⁾ Posledica temu sklepu je bila, da se od začetka letošnjega šolskega leta malone po vseh večjih krajih uvaja pokončna pisava. Sedaj se pričakuje samó še, da jo visoka šolska oblast izrecno in splošno ukaže po vseh začetnih šolah. —

¹⁾ Prvega mnenje z leta 1889. je natisnjeno pri Bayru na str. 75.—84., drugega predavanje v c. kr. družbi zdravnikov na Dunaji pa v »Wiener klin. Wochenschrift« 1890. št. 49.

²⁾ p. III.—III.

³⁾ Med njimi čitamo na str. 130. tudi izjavo slovenskega učitelja g. Stiasnega.

⁴⁾ Natisnjeni v »Das österr. Sanitätswesen, 1891«. V slovenskem prevodu ji je prišel »Učit. Tovariš« v zadnjih dveh številkah leta 1891.

⁵⁾ Sklep je objavljen v »Wiener Zeitung« z dné 17. svečana 1891. leta.

Po tem zgodovinskem pregledu prehajam na meritoriško stvar samo. Rekel sem, da so zdravniki spoznali ležečo pisavo za vzrok kratkovidnosti in skolioze in da se pokončna pisava upravičuje baš s tem, ker ustreza zdravstvenim ozirom. Odgovoriti je treba sedaj vprašanju: *Zakaj je ležeča pisava škodljiva hrbtenici in očém, pokončna pa ne?*

(Konec prihodnjič.)

Kakó pišimo lastna staroklasiška imena?

(Konec.)

S tem, kar smo rekli do sedaj, vidi se mi vprašanje do kraja rešeno; toda ker se je že izprožilo, razpravimo je temeljito. — Upravičen je ugovor: kateri razlogi pa nas naj nagibljejo, da pišimo grška in latinska lastna imena z grškim in latinskim ali bolje z grško-latinskim (ta izraz še pojasnimo!) pravopisom? — Odgovor: pijeteta! — Lepa pijeteta to, ki se kaže samó v mrtvih črkah! Črka mori, čuli smo večkrat. Če bi nam mani starih Grkov in Latincev mogli odgovarjati, rekli bi nam pač, da se na taki pijeteti, ki se pojavlja v polklasiškem pravopisu, prav lepo zahvaljujejo, in svetovali bi nam blizu takó-le: »Mi Grki in Latinci smo pisali, kakor so nam velevali naši jeziki in naša ušesa (fonetiški), ne brigajoč se za to, kakó so pisali drugi pred nami; pa še vi pišite takó! A nikar ne vlivajte novega vina v stare mehove! Nas pa častite s tem, da našega uma stvore prav pridno čitate in se navzimate duhá, ki je v njih!« — Lahom bi se hudo zameril in res delal krivico, kdor bi jim odrekal pijeteto do njih dozdevnih pradedov, Latincev, a to jih ne ovira, da pišejo i latinska lastna imena fonetiški po svoje.

Drugi razlog: »Prepis lastnih imen bodi diplomatiški natančen!« Dasi ne uvidevamo niti ne priznavamo potrebe diplomatiški natančne transkripcije, vendar tudi te ne doseza Kermavnerjev pravopis.¹⁾ Kermavner se je ravnal po načelu, naj se vzprejmó samó tiste latinske črke, katerim slovenščina nima vrstnic, torej ch, rh, th, x, y, toda ph mu nadomešča domači f in latinski c pa ali k (pred a, o, u in soglasniki in ob konci besed) ali pa c (pred drugimi samoglasniki). Je li ta prepis diplomatiški natančen? Ne daje li misliti, da so Rimljani f in ph govorili jednako, toda c v vsakem izmed navedenih dveh slučajev različno, drugače v 'Cicero', drugače v 'Cacus', in da se je iz grščine vzprejeti z (Zama) glasil kakor slovenski z?

¹⁾ Da Grkom in Latincem Kermavnerjev pravopis ne meri z jednako mero, temveč da kaže grške končnice n. pr. os, on in grške dvoglasnike ai, oi, ei v latinskem refleksu, to bodi omenjeno le mimogredé.

to grdo navado. Hkratu pa je umolknil, in že sem mislil, da ga ne bode blizu. Kàr pogledam za steno — in Bog se usmili! — poleg mladeniča stopa velikan, ki seza mnogo nad naš kozolec. Lasjé so se mi kàr ježili, in takó me je prešinil strah, da se čudim, kakó li se nisem vpričo sesul. Kakó sem prišel v hlev, tega ne vém, to pa rečem, da ga ne grem nikdar več čakati.« — »Skoro ti ne verjamem; drévi pridem k tebi, da se sam prepričam.« — Toliko da léže noč na zemljo in zaziblje ljudi v trdno spanje, že stopi župnik k hlapcu. Skoro se oglási tudi mladenič in koraka pojoč proti pokopališču, kjer utihne. Za nekaj časa pa zauka in zopet zapóje. Toliko svetlo je bilo, da sta prej videla, kakó je proti pokopališču stopal le jeden, toda sedaj se vračata dva. Spremljevalec je visok kakor stolp, in od groze ostrmí pobožni mož. Hlapec pa šepne: »Prav ta ga je spremil tudi sinoči«, in oba pobegneta v hlev.

Drugega dné pokliče župnik našega mladeniča in se razgovarja ž njim o različnih vsakdanjih rečéh; napósled črhne tudi nekaj o ponočnem ukanji in petji. Nató mu pripoveduje mladenič takó-le: »Hvala Bogú, zdrav sem, toda ker ne morem spati, vstanem in hodim po polji. Da me ne nadleguje dolg čas, zapojem si káko pošteno in tudi zaukam. Ko pa pridem do pokopališča, pokleknem na prag in izmolim nekaj očenašev za pokojnike in dostavim h koncu: Bog jim dáj večni mir in pokoj, in večna luč jim sveti!«

Župnik mu sedaj pové, kaj je namerjal. »Toda gorjé bi mi bilo, ko bi se te bil doteknil; jasno mi je, da te varujejo rajniki. Kdor bi ti nasprotoval, raznesli bi ga kakor solnčni prah. Le priden bodi in ravnaj kakor dosedaj, pa móli za pokojnike, zakaj to je dobro delo.«

Pokončna pisava.

Spisal A. Štritof.

(Konec.)

Ležeča pisava je škodljiva zató, ker poševno pišoči učenec ne more sedeti ravno in pokonci, ampak sedi sključen in zvit, da bolje vidi. Prav to pa, da je sključen in da nagiblje glavó in život, pospešuje kratkovidnost in skolijoza. Pomisliti je namreč treba, kakó razlagajo zdravniki kratkovidnost in skrivljeno hrbtenico. Skolijoza, pravijo, nastaja,

ako se enakomerna rast mlade hrbtenice ovira po trajnem jednostranskem obteževanju. To je lahko umevno. Nekoliko teže je umeti kratkovidnost. Le-tá nastaja, ako se poveča razdalja med roženico (cornea) in mrežnico (retina), ako torej dobivajo oči trajno podolgasto, jajčasto obliko, da padajo svetlobni žarki pred mrežnico, namesto nánjo. Kaj pa provzroča podolgasto očesno obliko? Mislimo si gumasto žogo, napolnjeno z vodo. Če vsilimo, bodisi kakorkoli, več vode v žogo, ali če pritisnemo od zunaj s prstom nánjo, pomnožimo vodni tlak enakomerno na vse stene. Sedaj pa bodi žogina stena kje nekoliko tanjša in menj odporna pritisku. Pomnoženi vodni tlak se pojavi takoj vidno, zakaj óno mesto se trebušasto napnè: okrogla žoga se je izpremenila v jajčasto. Prav takó je z očesom. Njega steklovino (corpus vitreum) obkrožajo kožaste opnice, katere so na zadnjem očesnem tečaji tanjše in ne takó odporne pritisku kakor drugje. Kadar se torej pomnoží tlak očesne steklovine, morajo opnice baš na zadnji očesni strani odjenjati in se izbočiti. Ako pritisek skoro prestane, vrne se tudi opnica brez nasledkov v prvotno svoje stanje; če se pa pomnoženi tlak ponavlja češče in močno, ne more se opnica več vračati v prejšnji stan, ker je premalo prožna, nego ostane trebušasto izbočena; okó je trajno podaljšano in zató kratkovidno. Lahko torej rečemo, da je okó kratkovidno zató, ker očesna steklovina trajno pomnoženo pritiska na očesne opnice. Odkod pa prihaja očesu ta pomnoženi pritisek? Dva glavna vzroka sta, podobna ónima pri gumasti žogi: lahko se pomnoží kri v očesi, lahko pa tudi očesne mišice ob strani stiskajo očesno jabolko. Kadar se sklonimo, šine nam kri v glavo in torej tudi v oči. V manjši meri se to dogaja, ako nagnemo samó glavo. Vsako delo torej, pri katerem trajno nagiblremo glavo, da nam sili kri v oči, utegne podaljšati očesno oblo in zategadelj skratiti vid. To je prvi vzrok. Drugi pa je ta: Ako zremo na oddaljen predmet, vzporedni sta nam očesni osí. Čim bliže pa je predmet, tem bolj se primikata (konvergujeta) osí. To primikanje preskrbujejo posebne mišične vezí, ki so ob očesni obli. Kadar se te vezí zbok prehudega primikanja napenjajo, tiščé prav takó na očesno jabolko, kakor v gorenjem vzgledu pritiskajoči prst na gumasto žogo. Prehudo primikanje očesnih osí, kadar gledamo na bližnje predmete, to je torej drugi vzrok, da se okó podaljša in da vid oslabí. Trdno združena s primikanjem pa je tudi očesna zmožnost, uravnavati si lečo takó, da do gotove meje jasno vidimo stvari v različni razdalji (Accommodationsvermögen). Ako gledamo preblizu, trpí tudi ta zmožnost in pospešuje kratkovidnost. Iz kratka: Vsako delo, ki nas sili gledati zeló blizu, kvári nam vid.¹⁾

¹⁾ Razpravljajoč kratkovidnost, držal sem se prof. dr. Reussovega predavanja v c. kr. družbi zdravnikov na Dunaji, vzprejetega pri Bayru na str. 90. – 93.

Videli smo, kako nastajata miopija in skolijoza; sedaj se je treba vrniti k vprašanju, ali se izvršuje ležeča pisava res takó, da jednostransko obtežuje hrbtenico in da moramo držati glavo nagnjeno ter oči približevati zvezku, kar smo spoznali za vzrok obema boleznima. Vsakdo vé iz svoje izkušnje, da se res držimo sključeno in zvito, kadar pišemo sedaj navadno pisavo. Zahtevaj se v šoli še takó strogo, da se je učencem držati ravno in pokonci: na učiteljev opomin se res vzravnaajo za trenutek, toliko pa da je izzvenel opomin, že nagibljejo najprej glavo, potem vrat in končno ves život, in le prekmalu čepé zopet takó zviti in sključeni nad zvezkom, da se pojavlja gôri opisana nevarnost za hrbtenico in oči. Žalosten je pogled na pišočo mladino sósebnó v srednjih šolah, kjer učitelji zadostno ne pazijo, kakó se držé učenci, in kjer je kratkovidnost pri mnogih učencih že ukoreninjena. — Da je z ležečo pisavo neizogibno združeno kvarno telesno držanje, o tem nas pa ne uverja samó vsakdanje izkustvo; zdravniki so tudi dokazali, da se učenci niti ne morejo držati drugače in da so vsi učiteljevi opomini zaman, ker se razbijajo ob fizijološko nemóžnost. Ali podrobno zasledovati te dokaze, to je neveščáku težavno, ker mu nedostaje anatomskega in fizijološkega znanja. Dovôlj nam morajo biti torej le nekateri glavni očrtki.

Najvažnejši stavek, na katerega je oprto vse, slôve takó: Kadar čitamo ali pišemo, obračamo glavo vedno takó, da se očesna osnovnica, t. j. zvezna črta očesnih vrtišč (Basallinie), vzmetena na površje knjige ali pisanke, kolikor možno strinja z merjo vrstic. O tem se prepriča vsakdo lahko sam, ako položí knjigo najprej naravnost prédse, vzporedno z miznim robom, nató pa jo zasúče nekoliko na jedno ali drugo stran navzgor. Dokler leží knjiga naravnost pred očmi in so vrstice vzporedne z očesno veznico, držimo glavo pokonci; toliko pa da smo zasukali knjigo, že nagnemo nehoté tudi glavo in izkušamo vzporediti očesno osnovnico z merjo vrstic. — Drugi važni stavek je ta: Od tega, kakó pišoč držimo glavo, zavisno je tudi to, kakó sploh držimo život, zakaj, ako se glava drží le količkaj nepravilno, skoro se tudi napačno drží vse telo.¹⁾ — Na podlagi teh dveh stavkov, zdravniško dokazanih in od nas na vero vzprejetih, oglejmo si sedaj natančneje ležečo pisavo, da spoznamo, kakó kvarna je očém in hrbtenici.

Ležeče je možno pisati v treh različnih ležah zvezkovih. Učenec drží zvezek ali naravnost pred sabo, vender takó, da je desni rob nekoliko navzgor zasukan: to je poševna srednja leža. Drugič lahko leží zvezek

¹⁾ Oba stavka sta vzeta poročilu prof. dr. Reussa v že imenovani seji najvišjega zdravstvenega sveta na Dunaji.

vzporedno s klopjô, pomaknjen pa je takó proti desni stráni, da meri podaljšani levi rob zvezkov v sredino telesa: to je ravna desna leža. Tretjič more imeti zvezek desno in zajedno poševno ležo: to je poševna desna leža. Ako leži zvezek drugače, tedaj ni môči pisati ležeče. Ako položimo zvezek naravnost prédse in vzporedno s klopjô, kar bi bila ravna srednja leža, ne morejo se črke pisati drugače nego navpično na vrsto. Naše šolske določbe zahtevajo ravno desno ležo in 50° v desno nagnjene črke.¹⁾

Recimo da sedi učenec, predno piše, popolnoma pokonci in da gleda naravnost prédse, zvezek pa ima v ravni ali poševni desni leži. Ako hoče pisati, zavrteti mu je glavo naprej ob navpični ôsi vodoravno v desno stran proti zvezku, da se mu zjednači razdalja očj od zvezka, ker nihče ne more gledati, ako so ôči nejednako daleč od predmeta. Kadar pa se glava vodoravno zasučé, skriža se očesna osnovnica z vrstico. Da sta obe vzporedni, kar je brezuvetno potrebno, zasukati je glavo še ob vodoravni ôsi v levo stran takó, da je levo okó nižé od desnega. Vender takó ne more nihče dolgo držati glave, ker je težišče vsega górenjega života premaknjeno v labilno stanje. Nobena moč, pa tudi nobena konstrukcija klopí ne ubrani, da se v nadomestilo in olajšavo ne skrivi ves život: vratne mišice onemorejo, sledéč glavi se ramena zasučéjo v desno stran, levo ráme se poviša, desno se poniža, hrbtenica se skrivi, da je podobna črki C, glava se opasno približa pisavi — kmalu čepí ves život nad zvezkom, da se ti pisec kár smili. Tedaj pa so že nastopili pogoji, ki provzročajo kratkovidnost in skoližozo, kakor smo jih opisali zgoraj. Ta kvarni vpliv ležeče pisave v desnih ležah zvezkovih priznavajo vsi veščáki in jo soglasno zavračajo. — Ležeče pa se dá pisati tudi v poševni srednji leži. Dokler niso védeli, kakó so ôči zavisne od vrstične meri, priporočali so nekaterniki to ležo namesto desnih lež. Berlin in Rambold sta namreč mislila, da pišemo debele poteze črk vedno navpik na očesno osnovnico, in iz tega sklepala, da je pri poševni srednji leži možno držati glavo pokonci, ker je samó zvezek nagnjen, črke pa se pišejo navpično. Ali Schubert je dokazal, da je ta domnevani „fizijološki zakon“ brez pomena in da se drži glava jedino po zakonu o vzporednosti očesne osnovnice z vrstično merjó. Zategadelj se mora tudi pri tej leži najprej glava toliko nagniti na levo stran, da se vzporedé ôči z vrsto. Ker pa nagnjena glava premakne težišče našega života proti levi stráni, treba je v nadomestilo in da se ohrani ravnotežje, zajedno skriviti hrbtenico v nasprotno stran kakor $\complement$ (narobe C). Ako se hrbtenica le malo časa obtežuje takó jednostransko, ne čutimo slabih nasledkov; ali učenec bi moral takó sedeti dan na dan po več ur. Tega pa ne prebije. Ker bi rad raznim mišicam olajšal breme, skoro sključi ves górenji život in pri-

¹⁾ Primeri v »Navodu za pouk na realkah« odstavek za lepopisje, točko 3. in 5.

bliža glavo pisavi. Zdajci pa se zopet pokažejo znani pogoji za kratkovidnost in skolijozo, kakeršne smo zapazili pri obeh desnih ležah. Razložek je samó ta, da se pri desnih ležah kriví hrbtenica na levo stran, pri poševni srednji leži pa na desno, in da pri prvih dveh več trpí desno okó, pri poslednji pa levo. Slabši víd na jedno okó opažamo istinito dôkaj pogostoma tudi pri ljudéh, ki sicer niso kratkovidni.

Sedaj umejemo, kar smo rekli zgoraj, da so pri ležeči pisavi vsi opomini učiteljevi, naj sedé učenci ravno in pokonci, brezuspešni zaradi tega, ker se razbijajo ob fiziološko nemožnost. Učenec ne more ustrezati zahtevam učiteljevim. Zlasti pa sedí slabo učenec domá, ker ga malokdaj kdo nadzira in mu je jedino le do lepe pisave, ne pa do tega, ali sedí pravilno ali ne. Ključi se na vso moč, da bolje vídi, in rad trpí še toliko, čepèč nad zvezkom, samó da učitelj pohvali njega čedno pisavo. —

Takšna je torej ležeča pisava in nje vpliv na telesno zdravje. Nihče ne ugovarja, sodèč po sebi, da ima navzlic ležeči pisavi zdrave oči in ravno hrbtenico. Žrtve ležeče pisave so dokazane; da je vendar mnogo ljudij ostalo zdravih, tolmačiti je prav takó, kakor tudi najhujše kužne bolezni ne pobirajo vseh ljudij. — Vpraša se sedaj, s kakšno pisavo nadomestimo kvarno ležečo? Z zdravstvenega stališča se mora odgovoriti, da izvestno le s táko, pri kateri je vedno možno držati teló ravno in pokonci, ker le takó se izognemo povodom kratkovidnosti in skolijoze. Kakó pa dospemo do takega držanja?

Zgoraj se nam je pokazalo, kakó važna je leža zvezkova, kakó se baš zaradi nje nagiblje glava in kriví život. Ako torej hočemo, da sedí učenec pravilno, položiti mu moramo najprej zvezek takó, da se mu zaradi njega leže ni treba viti in ključiti. To pa dosežemo le tedaj, ako leži zvezek pred sredino telesa in je zajedno vzporeden z robom klopí, t. j., ako mu odmerimo ravno srednjo ležo. Očesna osnovnica je tù vzporedna z zvezkom, ne da bi trebalo nagniti glavo na jedno stran; oči so jednako in dovólj daleč od pisave, ramena se držé popolnoma somerno, ves górenji život je jednakomerno oprt na roke, sloneče takó na podstavci, da tvorijo pravi kot tam, kjer se skoraj stikajo. Da so pri tej zvezkovi leži možne samo pokončne črke, to ni bistveno. Prvo je pravilno sedenje; pisava je le posledica tega pogoja. To treba izrecno poudarjati, da umejemo, zakaj je pokončna pisava priporočna. — S tem smó dospeli do konca teoretiškemu dokazovanju. Zdravstveni razlogi so nam podali trdno stališče, s katerega lahko uspešno presojamo vse pojave, tičoče se tega pisnega vprašanja.

Oglejmo si še sedaj pokončno pisavo v praktični rabi, ali se ne kaže tù morebiti kàj neprilík. Vsi učitelji, ki gojé to pisavo, strinjajo se v tem, da

sedé učenci res vzorno lepo, malone vojaški pokončno. Zeló poučno je, ako sredi pokončnega pisanja 'učencem mahoma ukažemo, naj pišejo ležeče. Kakor bi jih pritisnila skrivna moč, hkrati vsi povesejo glave in skrivé život. Ali pa odkaži jednim pisati ležeče, drugim pokončno, in opazuj jih od zadaj. Na prvi pogled spoznaš po njih držanji, kakó piše posamezni učenec, pokončno ali ležeče. O tem sem se često prepričal sam. Sevéda ne smejo biti klopí preširoke, ako se pokaži ta pisava v vsi veljavi svoji, ker v preširokih klopéh se ne dá takó lahko opirati na roke, kakor je potrebno zaradi ravnotežja. Vender je vprašanje o klopéh bolj postransko, vsaj ne tolike važnosti, da bi kdo trdil: v starih širokih klopéh se ne dá dovoljno gojiti nova pisava. Na ljubljanski nižji gimnaziji imamo klopí starega sistema, in vender sem dosegel v prvem letošnjem tečaju s pokončno pisavo krasne uspehe. Najprikladneje bi bilo po mojem mnenji, ako bi bila notranja robóva pisalnega podstavca in sedeža v isti navpični ravnini, ali drugače rečeno, ako ne bi bil sedež nič oddaljen od podstavca (*nikakeršna razdalja*, Nulldistanz). Sevéda bi moral biti sedež potem premičen, ali zaklopen,¹⁾ da bi učenec mogel tudi stati v klopi.

Poleg te glavne prednosti, kažoče se v zdravstveno pravilnem sedenji, zapažamo pri pokončni pisavi še druge praktične vrline, katerih ne smemo prezirati. Ker pokončno sploh ni móči pisati, ako ne sedimo do cela pravilno, sklepamo lahko obratno iz pisave na držanje telesa: ako je pisava slaba, moral je tudi pisec slabo sedeti. To je velike važnosti pri domačih nalogah, ker je učenec prisiljen, da se tudi domá drží prav takó kakor v šoli. Pri ležeči pisavi ni možno takó posredno nadzorstvo. — Pokončne črke so dalje razločnejše in se čitajo lože nego ležeče. Ako nam je seštevati več podolgastih, vzporedno postavljenih stvari, n. pr. letve pri plotu, seštejemo jih veliko lože, kadar stojé navpično, nego kadar so poševno pribite, čeprav so obakrat pojedine letve jednako daleč druga od druge. Takó je tudi pri tisku; kurzivnih črk ne čitamo takó lahko kakor pokončne. Količega pomena pa je, ako se pisava lahko čita, o tem vé povedati tisti, kdor ima mnogo opravila z rokopisi. — Pokončne črke jemljó tudi menj prostora, kar se dá geometriški dokazati. Mislimo si na vodoravni črti več jednako merno oddaljenih navpičnic. Ako nagnemo navpičnice počasi takó, da ostanejo vzporedne, pokaže se nam takoj, da je razdalja med njimi tem manjša, čim bolj se bližajo vodoravni črti. Ako hočemo, da so tudi poševne črte prav toliko oddaljene druga od druge, kolikor so bile navpične, moramo jih razmehniti; razmaknjene pa očito potrebujejo več prostora. S pokončno pisavo se prištedi torej mnogo popirja. — Ker se pri tej pisavi drží teló popolnoma prirodno, priučí se ji začetnik izvestno lože in prej nego ležeči, pri

¹⁾ Morebiti izumi naša obrtna šola najprimernejši mehanizem.

kateri se mora život ključiti takó nenaravno. In ali ni teže dopovedati otroku, v kakšnem kotu mora biti zvezek nagnjen, nego ako mora paziti samó na to, da je zvezkov spodnji rob vzporeden s klopjó? Začetniki v obče poskušajo, kakor nam zatrjujejo ljudski učitelji, prve črke nehoté pisati pokončno, in dôkaj truda stane, predno se izkorenini ta prirodni nagib in utrdi protinaravna ležeča pisava. Pri mnogih učencih se pozneje zopet vzbuja ta prirodni nagib, zlasti ako jim je v šolskih letih vid oslabel. Nevedoma pišejo menj ležeče, in njih pisava se bliža pokončni. Tovariš V. B. mi je sam pravil, da se je njemu takó godilo. — Ta pisava tudi ni takó utrudljiva. Prstnemu krču je menj povoda, ker se drži roka popolnoma prirodno. Roka sloni takó na mezinci, da je dlan skoraj navpična na mizno ploščo; za pestjó ni upognjena na zunanjo stran, ampak ima vseskozi isto mer kakor spodnji laket. Nasprotni konec pisala je obrnjen proti komolcu, ne proti ramenu kakor pri ležeči pisavi. — Napósled je ta pisava zeló ugodna pismenemu številjenju. Znano je, kakó težko pišejo učenci istovredne številke pravilno drugo pod drugo. Vsi daljši računi kažó navadno poševne vrste števil. Izkušali so ta nedostatek odpraviti z mrežasto črtanimi računskimi zvezki. Ali ker so taki zvezki kvarni očém, prepovedalo jih je zopet visoko ministerstvo leta 1885. Pokončna pisava ne potrebuje nobenega takega pomočka. Ker so namreč tudi številke pokončne in ker leží zvezek vzporedno s klopjó, učenec lahko pregleda mer in podpisuje istovrednice prav.

Ali proti pokončni pisavi se tudi marsikaj ugovarja. Največ ugovorov pro-vzroča to, da ljudje niso dovôlj poučeni o pravem bistvu pokončne pisave. Marsikomu se zdí še vedno, da je vse skupaj poljubno izmišljeno novotarstvo, ki se loví ob pozneje skrpanih dokazih. Nasproti takim predsodkom ne moremo drugega, nego kazati na gorenjo razpravo, kjer smo izrecno poudarjali, da je pisava le posledica zdravstvenih zahtev. — Neveljaven je tudi ugovor, da pokončna pisava ni lepa in da se v nji pogreša tista individualnost, katera je važna sósebnó pri podpisih. O individualnosti more dvojiti samó óni, ki še nikdar ni videl pokončnega rokopisa .moške roke in ki sodi le po šolarski pisavi. Saj se tudi pri ležeči pisavi razvija individualnost šele v poznejših letih. Kar se pa tiče lepote, zavrnil bi ugovor lahko s tem, da treba pri pisavi najprej gledati na razločnost, potem šele na lepoto. Ali kdor oponaša pokončni pisavi nelepoto, zamenjuje svoje hipno čustvo o pogledu na nenavadno pisane črke s splošno estetiškim nezadovoljstvom. Pokončna pisava je istinito dôkaj lična. Sevêda, komur prija to tiste zavijače in čirečare, s katerimi zná trgovski pisár prav nepotrebno obkladati posamezne črke, njemu se ne more lepa zdeti pre-

prosta in enostavna pokončna pisava. Sicer pa oblike pokončnih črk še niso stalno določene; mnogo se bode še izboljšalo.¹⁾

Nekoliko upravičen bi utegnil biti jedini ugovor, da se pokončno ne piše takó hitro kakor ležeče. Ali razloček se mi vidi po dosedanjih mojih izkušnjah zeló neznaten. Učenci so res nekoliko zaostajali, dokler so imeli obične podolgaste in nizke zvezke. (Ako je namreč vrsta predolga, mora se zvezek pomikati proti levi strani, ker se debele poteze ne morejo dobro pisati, če ne merijo v sredino telesa. To premikanje je zamudno.) Ko sem pa zvezke pregenil čez polovico in so učenci pisali najprej na levo polovico, potem na desno, zdelo se mi je, da so uspešno tekmovali z ležeče pišočimi tovariši. Treba bode torej ozkih in visokih zvezkov. Saj so tudi stari pisatelji pisali v ozkih predelkih, kakor nam pričajo njih ohranjeni rokopisi. Bodisi kakorkoli, šola nima namena vzgajati brzopisce. Kdor mora hitro pisati, njemu ne zadošča tudi najhitrejša kurentna pisava, on mora — steno-grafovati. V navadni rabi se bode izhajalo, tudi če je res pokončna pisava nekaj počasnejša, kar pa nikakor še ni priznано. Kaj pa, če bi se peró držalo takó, da bi nasprotni konec molél med kazalcem in srednjim prstom? Takó pišem jaz zeló hitro.

Peres ni treba posebnih, vendar so boljša óna, ki so ostra in zajedno mehka, kakeršna je izumil Bayr nalašč v to zvrho. Imenujejo se „Bayr's Steilschriftfedern, A. P. W. & S. Wien“, in so različnih števílk. Meni ugaja zlasti št. 6. F. Držala naj bodo med prsti debela, a vseskozi lesena; jeklo s konca je v obče jako slabo, sósebnó pri tej pisavi.

Končno naj izpregovorim še nekaj o imeni te pisave. Čital sem po slovenskih novinah sedaj »strma pisava« sedaj »stoječa«, sedaj zopet »pokončna«. Prvi izraz je popolnoma napačen, ker je zgolj doslovna prestava nemške »Steilschrift«. Kolikokrat se je že poudarjalo, da se nove besede ne smejo kár predstavljati iz tujega jezika, ampak da treba najprej pójem premisliti in nató poiskati domače besede, katera ga najbolje izraža. Tudi »stoječa« diši malo po nemškem »stehend«. »Pokončna« pa točno znači bistvo in je zajedno dobra slovenska beseda.

¹⁾ Čujemo, da »Slovensko učiteljsko društvo« ukreplje, kakó je genetiški razviti pokončni črkopis. Naj bi skoraj izdalo lične vzorce, zakaj to bi bilo velike važnosti zlasti zató, ker utegne biti pokončna pisava skoro obligatno uvedena po različnih učnih zavodih.